

SANOAT MAHSULOTLARINING SIFATI VA XAVFSIZLIGINI NAZORAT QILUVCHI, TEZKOR VA ISHONCHLI AXBOROTLASHGAN TIZIMLARI

Toshqulov A.Y.

Mustaqil izlanuvchi

Jabborov X.Sh.

T.f.f.d (Phd)

(O'zbekiston Standartlar instituti)

Annotatsiya: Ushbu maqolada iste'molchilarga sifatli va xavfsiz mahsulotlar yetkazib berilishini ta'minlash maqsadida texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlar talablariga muvofiq mahsulotlar realizatsiyasini ta'minlovchi ishonchli axborotlashgan tizimlar yoritib berilgan.

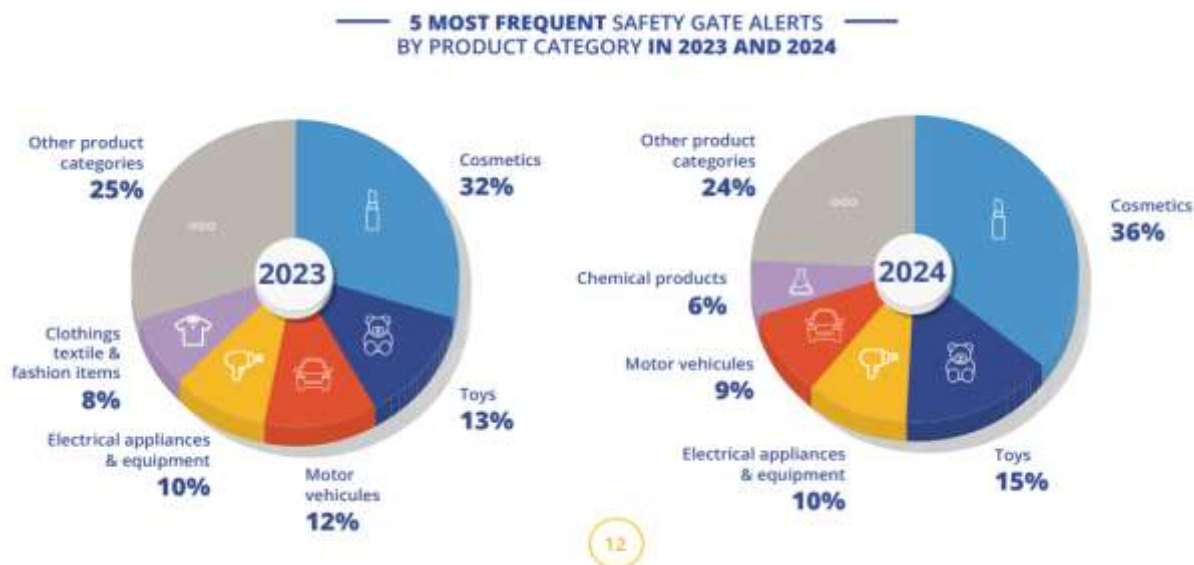
Kalit so'zlar: "Safety Gate" (sobiq RAPEX) tizimi, tezkor axborot berish tizimi, import mahsulotlarining sifati, "TAREKS" tizimi, mahsulotlarning sifati va xavfsizligi nazorati.

XXI asrda globallashuv jarayonlari kuchayib, davlatlar o'rtasida savdo-iqtisodiy aloqalar keskin rivojlanmoqda. Import mahsulotlari mamlakat ichki bozorini to'ldirish, iste'molchilar talabini qondirish, ishlab chiqarish jarayonlariga texnologik uskunalar yetkazib berish va raqobat muhitini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, import mahsulotlarining sifati va xavfsizligini ta'minlash bugungi kunda har bir mamlakat oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasida import hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. Ayni paytda xalqaro savdo hajmining oshishi bilan bir qatorda, turli mamlakatlardan kirib kelayotgan mahsulotlarning sifatini nazorat qilish va ularning xavfsizligini kafolatlash zarurati kuchaymoqda. Chunki sifatsiz va xavfli mahsulotlar nafaqat iste'molchilarning huquqlarini buzadi, balki inson salomatligi, ekologiya va iqtisodiy barqarorlik uchun ham jiddiy tahdid tug'diradi.

Yevropa Ittifoqida va Turkiyada import mahsulotlari sifatini nazorat qilish borasida samarali axborot tizimlari shakllangan. Xususan, Yevropada "Safety Gate" (sobiq RAPEX) tizimi va Turkiyada "TAREKS" tizimi bugungi kunda tezkor, shaffof va ishonchli axborot almashinuvi, xavflarni oldindan baholash hamda bozorga kiruvchi mahsulotlarni nazorat qilish imkonini bermoqda. O'zbekiston uchun ushbu tajribalar nihoyatda muhim, chunki mamlakat import nazoratini yanada raqamlashtirish, samarali boshqaruvni yo'lga qo'yish hamda xalqaro savdo tizimiga chuqurroq integratsiyalashishga intilmoqda.

Mazkur maqolaning ahamiyati shundaki, u O'zbekistonda import mahsulotlari sifatini nazorat qilish tizimlarini haqida amaliy qo'llanma vazifasini bajarishi mumkin.

Mahsulot sifati — bu mahsulotning iste'molchilarning talab va ehtiyojlariga mos kelish darajasi hamda belgilangan standartlar va normalarga javob berishidir. Xavfsizlik esa mahsulotni iste'mol qilish yoki undan foydalanish jarayonida inson hayoti, salomatligi va atrof-muhit uchun xavf tug'dirmasligini anglatadi.

Import mahsulotlarining sifati va xavfsizligini nazorat qilish tizimi, avvalo, mamlakat ichki bozorini sifatsiz va xavfli mahsulotlardan himoya qilishga qaratilgan. Bunda uchta asosiy tamoyil muhim ahamiyat kasb etadi:

Jahon savdo tashkiloti (WTO)ning mahsulotlarning texnik reglamentlari, standartlari va sertifikatlash tizimlari xalqaro savdoga ortiqcha to'siq bo'lmasligini kafolatlaydi.

ISO standartlari — mahsulot va xizmatlarning sifatini belgilovchi xalqaro normalar sifatida keng qo'llaniladi.

Mazkur hujjatlar O'zbekiston uchun ham yo'riqnoma vazifasini bajaradi, chunki mamlakat xalqaro savdo tizimining faol ishtirokchisidir.

Axborot tizimlarining roli

Raqamlashtirish jarayonida axborot tizimlari import nazoratining samaradorligini oshirishda asosiy vosita hisoblanadi. Ular quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- Tezkor axborot almashish;
- Xavf tahliliga asoslangan monitoring;
- Idoralararo hamkorlikni kuchaytirish;
- Iste'molchilar uchun ochiq ma'lumotlar bazasini shakllantirish.

Masalan, Yevropada "Safety Gate" tizimi yordamida xavfli mahsulotlar to'g'risida davlatlar o'rtasida tezkor xabar berish mumkin. Turkiyada esa TAREKS

tizimi import qilinayotgan mahsulotlarni bojxona rasmiylashtiruvidan oldin elektron tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Raqamlashtirish va samaradorlik

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish import nazoratida:

- byurokratik to'riqlarni kamaytiradi;
- tadbirkorlar uchun vaqt va xarajatlarni qisqartiradi;
- xavfli mahsulotlarni aniqlash samaradorligini oshiradi;
- xalqaro savdoda ishonchlilik va shaffoflikni ta'minlaydi.

Shu bois, O'zbekiston uchun ham import mahsulotlari sifati va xavfsizligini nazorat qilishda raqamlashtirilgan axborot tizimlarini joriy etish va takomillashtirish eng muhim vazifalardan biridir.

Raqamlashtirish va tezkor axborotlashgan tizimlarning joriy etilishining xorijiy tajribasi o'rganiladi hamda mavzu yuzasidan O'zbekiston Respublikasida amaliy chora tadbirlar ko'rish yuzasidan ilmiy maqola chop ettiriladi.

YEVROPA TAJRIBASI

Yevropa Ittifoqida mahsulot xavfsizligi nazoratining umumiy tamoyillari

Yevropa Ittifoqi (YI) o'z faoliyatida iste'molchilar huquqlarini himoya qilishni asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilagan. Bu, birinchi navbatda, YI bozorida sotilayotgan barcha mahsulotlarning xavfsiz bo'lishini ta'minlash orqali amalga oshiriladi. YI qonunchiligida mahsulot xavfsizligi bo'yicha umumiy talablar "General Product Safety Directive" (GPSD, 2001/95/EC) bilan belgilangan.

Mazkur hujjatga ko'ra:

Bozorga chiqariladigan har qanday mahsulot xavfsiz bo'lishi shart;

Ishlab chiqaruvchi mahsulot xavfsizligini kafolatlash uchun javobgar;

Import qiluvchi esa mahsulotni YI hududida sotishdan oldin uning xavfsizligini tekshirish majburiyatiga ega;

Davlatlararo hamkorlik orqali xavfli mahsulotlar bo'yicha tezkor ma'lumot almashish tizimi yaratilishi zarur.

Shu asosda Yevropada xavfli mahsulotlarni tezkor aniqlash va iste'molchilarni xabardor qilish uchun **RAPEX** (Rapid Exchange of Information System) tizimi yaratilgan. 2019-yildan boshlab RAPEX nomi **Safety Gate** deb o'zgartirildi va yanada qulay, raqamlashtirilgan platforma sifatida faoliyat yuritmoqda.

Safety Gate tizimining shakllanishi va vazifalari

Safety Gate — Yevropa Ittifoqining iste'molchilar xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan asosiy tezkor xabardorlik tizimi. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Eng ko'p aniqlangan xavf-kimyoviy moddalarning yuqori miqdori va mexanik shikastlanish xavfi.

Tizim nafaqat iste'molchilarni himoya qiladi, balki ishlab chiqaruvchilarni ham yuqori mas'uliyat bilan ishlashga majbur etadi.

Yevropa tajribasining ustunliklari

Safety Gate tizimining Yevropa Ittifoqida qo'llanilishi bir nechta ustunliklarni yaratgan:

O'zbekiston uchun ahamiyati

Yevropa Ittifoqidagi Safety Gate tajribasi O'zbekiston uchun bir necha tajribalarni beradi:

- Xavfli mahsulotlar haqida tezkor va markazlashtirilgan axborot tizimi zarurligi.
- Iste'molchilar uchun ochiq platforma yaratish.
- Idoralararo hamkorlikni raqamli tizim orqali kuchaytirish.
- Mahsulotlarni xavf-tahlili asosida monitoring qilishni yo'lga qo'yish.

TURKIYA TAJRIBASI

Turkiyada mahsulot xavfsizligi siyosatining umumiy asoslari

Turkiya Respublikasida mahsulotlar sifati va xavfsizligini ta'minlash masalasi so'nggi 20 yil ichida davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bunda mamlakatning Yevropa Ittifoqiga integratsiya jarayoni katta rol o'ynadi.

Turkiya **YI a'zolikka nomzod davlat** sifatida o'z qonunchiligini YI direktivalari va reglamentlariga uyg'unlashtirishga intildi. Shu sababli, mahsulot xavfsizligi nazorat tizimi Yevropa modeli asosida shakllangan.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida import qilinayotgan mahsulotlarning sifati va xavfsizligini nazorat qilish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki jahon bozoriga integratsiya jarayonlari, xalqaro savdo hajmining ortishi va import ulushining kengayishi iste'molchilar xavfsizligini ta'minlashda yanada samarali nazorat mexanizmlarini joriy etishni taqozo etmoqda.

Yevropa Ittifoqining **Safety Gate (Rapid Alert System for dangerous non-food products – RAPEX)** tizimi, shuningdek, Turkiyaning bojxona va standartlashtirish sohasidagi integratsiyalashgan axborot tizimlari xalqaro amaliyotda samarali model sifatida e'tirof etiladi. Bu tizimlar nafaqat mahsulotlar xavfliligini tezkor aniqlash, balki iste'molchilarni xabardor qilish, ishlab chiqaruvchilarni javobgarlikka tortish va bozorni xavfli mahsulotlardan tozalashda muhim o'rin tutadi.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda **Texnik jihatdan tartibga solish agentligi, Davlat bojxona qo'mitasi, Sanitariya-epidemiologiya qo'mitasi** kabi tashkilotlar tomonidan axborot tizimlarini modernizatsiya qilish, yagona ma'lumotlar bazasini shakllantirish, elektron sertifikatlash va nazorat mexanizmlarini joriy etish ishlari olib

borilmoqda. Shunga qaramay, mavjud tizimlarda ma'lumot almashinuvi va tezkorlik darajasi hali to'liq mukammal emas.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Texnik jihatdan tartibga solish to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari – www.customs.uz
3. Texnik jihatdan tartibga solish agentligi axborot portali – www.standart.uz
4. European Commission. "Safety Gate: Rapid Alert System for dangerous non-food products (RAPEX)" – <https://ec.europa.eu/safety-gate>
5. Turkish Standards Institution (TSE) rasmiy sayti – www.tse.org.tr
6. OECD (2018). "Consumer Product Safety in the Internet of Things Era". OECD Publishing.
7. WTO (2021). "Technical Barriers to Trade Agreement: Annual Review".
8. ISO (International Organization for Standardization). "Standards and Conformity Assessment in International Trade".
9. Altuntas, C., & Toklu, A. (2020). "Product Safety and Consumer Protection in Turkey: Institutional Framework and Challenges". Journal of Consumer Studies.
10. Jumaev O. A. et al. Mathematical description and algorithms for the implementation of digital filters //International Journal of Advanced Technology and Natural Sciences. – 2024. – T. 5. – №. 3. – С. 28-33.
11. Ismoilov M. et al. Analysis of a modern method for calibrating resistance thermometers //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2025. – T. 627. – С. 04004.
12. Raxmatov, D., & Qalandarov, A. (2023). The importance of metrology and measurements in the application of drip irrigation in horticulture. In E3S Web of Conferences (Vol. 390, p. 04027). EDP Sciences.
13. Абдужабборова, Д. А., Рахматов, Д. И., & Қодирова, Ш. А. (2021). ЎЛЧАШ ВОСИТАЛАРИНИНГ МЕЎЁРЛАНГАН МЕТРОЛОГИК ХАРАКТЕРИСТИКАЛАРИ. Студенческий вестник, (15-7), 46-50.